

N:o 42.

Af herr **Söderberg**, *angående skrifvelse till Konungen med begäran om utredning rörande möjligheten att bereda mindre be-medlade tillfälle att bilda egna jordbruk.*

Härjemte vågar jag vördsamt hemställa, det Riksdagen ville antaga det i bilagda framställning närmare motiverade förslag.

Stockholm den 29 januari 1891.

P. M. Söderberg.

Bilaga.

Arbetarefrågan är väl för närvarande det viktigaste ärende, som inom de civiliserade staterna står på dagordningen, hvarför också olika förslag framkommit om vidtagande af sådana åtgärder, som kunna tillförsäkra arbetarne en tryggad ställning både under kraftens och ålderdomens dagar, på det giltig anledning ej må förefinnas för dem att sluta sig till de socialistiska och andra samhällsupplösande läror, hvilka allt mera spridas och synas afse att slita alla hittills i allmänhet för

heliga ansedda pligter mot Gud, nästan och fäderneslandet, och detta tydligen i afsigt, att, då alla band blifvit slitna, skarorna sedermera skola blifva sina ledares lättvunna byte.

Att arbetarnes klagomål visst icke alltid varit oberättigade, torde väl få medgifvas, äfvensom att arbetsgifvare mången gång, oaktadt de fått sina tillverkningar väl betalda, visst icke lemnat sina arbetare skälig andel af sin vinst, och därför har man ej heller stannat vid att endast framlägga förslag om förbättring af arbetarnes ställning, utan åtminstone i Tyskland redan stiftat lagar om ålderdoms- och olycksfallsförsäkring m. m.

Kan en allmän försäkring af arbetarne äfven i vårt land åstadkommas, utan att kostnaderna därför öfverstiga våra krafter, och blifva så beskaffad, att den *verkligen* under sjukdomens och ålderdomens dagar blifver skyddande emot nöd och elände, samt anser man sig genom en sådan åtgärd icke hafva gjort allt, som erfordras, så är jag den förste att erkänna nyttan, ja nödvändigheten af att något i den vägen företages; men jag vågar tro, att om den stora invandringen från landsorten till våra städer och industriella etablissement ohejdad kommer att fortgå hädanefter som under de senaste årtiondena, kunna statsmagternas alla bemödanden uti ifrågavarande afseende svårigen uppfylla de förhoppningar, som måhända sättas till desamma. Konkurrensen inom de industriella och stadsnäringarna synes nemligen, oaktadt förbättrade arbetsmetoder visserligen lemna tillfälle att producera billigare än tillföre, ovilkorligen komma att allt mera sänka prisen å fabriksulster, hvilket, om så blir fallet, väl icke heller torde böra förvåna, då man besinnar, att industrien i en mängd fall alls icke är beroende af väderleksförhållanden, jordmån och dylikt, utan kan drifvas i huru stor skala som helst, endast afsättning för dess produkter beredes, hvilket dock väl måste blifva allt svårare, ju mera konkurrensen i följd af ständigt ökad produktion på världsmarknaden tilltager. Vi se ju redan nu, huru vår storartade tändsticks- och trämassfabrikation i verkligen oroväckande grad hotas af allt starkare konkurrens, hvarjemte priset å vårt jern högst betydligt sjunkit för att troligen aldrig mera i någon betydligare mån höja sig, sedan tillverkningsmetoderna numera möjliggöra frambringandet af med vårt nära nog fullt jemförligt sådant af sämre råämnen, än dem vi i allmänhet ega.

Visserligen synes ställningen inom näringarna hafva förbättrats under senaste tid, hvarför ock gynsammare vilkor kunnat lemnas arbetarne. Detta har dock helt naturligt haft till följd, att en mängd nya sådana antagits inom flere industriella etablissement, hvilket förhållande,

i och för sig glädjande, dock torde böra mana till att nu i medgångens tid allvarligt tänka på huru det kan ställa sig, då motgångens dagar ånyo komma. Ju flere arbetare, som under den goda tiden blifvit engagerade i industriens och städernas arbeten, desto flere blifva ock de, som måste uppehållas äfven under mindre gynsamma förhållanden.

I Belgien, der industrien i förhållande till landets folkmängd väl torde vara längst drifven, hafva arbetarne mången gång redan allt för svårt fått vidkännas, hvarthän det leder, då alstren af deras arbete hafva svårt att finna afsättning, och de arbetssökandes antal blifver så stort, att aflöningarna kunna nedbringas till huru låga belopp som helst; och intet skäl lärer väl finnas för det antagandet, att icke på den väg, som den civiliserade världens utveckling nu fortgår, förhållandena skola blifva liknande uti andra land, ja äfven här. Då Europa, och deraf icke minst vårt land, hvarje år kunnat undvara eller kanske rättare måst afbördas sig de stora arbetareskaror, som främmande verldsdelar lyckligtvis hittills kunnat mottaga och utvandringen vid minsta stockning inom näringarna så betydligt brukat öka, synes mig att, derest denna utflytning icke kunnat ega rum, skulle vi redan nu egt en alltför talrik arbetarebefolkning, som icke här kunnat finna sin utkomst och i så fall blifvit prisgifven åt nöd, förtviflan och agitatorer. Man kan göra sig en föreställning om, huru talrik arbetareklassen nu skulle varit här, derest icke så många sökt sin utkomst i andra länder, då antalet af dem, som, hufvudsakligen tillhörande denna klass, sedan 1851 härifrån emigrerat, utgör omkring en half million menniskor.

Ännu kunna visserligen Nordamerika och andra transatlantiska länder mottaga Europas öfverflöd af arbetare, men den tid lärer väl allt mera närma sig, då denna utväg blifver stängd, åtminstone i Förenta Staterna, der det ena lagförslaget, afsedt att hämma invandringen, aflöser det andra; och Brasilien m. fl. tropiska länder torde väl aldrig till följd af klimatiska förhållanden kunna blifva lämpliga emigrationsorter för vårt folk. Visserligen hoppas jag, att bibehållandet af den egna marknaden för våra näringar skall lyckas bereda flera och bättre arbetsförtjenster, än om den hålles öppen för alla, men det synes mig ock klart, att, om än uteslutande svenska fabrikanter finge fylla landets behof af sådana industrialster, som här kunna tillverkas, vore vi icke i stånd att anskaffa stadigt arbete åt en mycket talrikare arbetarestam, än den som inom vår industri redan finnes, så vida icke afsättning för deras tillverkningsmedel med visshet kunde allt fortfarande påräknas i andra länder, hvilket dock framgent lärer blifva allt svårare. Kändt är, att jordens mäktigaste handelsstat, England, redan nu skulle hafva illa stäldt för sin

industri, derest detta land icke uti sina kolonier egde en så väldig afsättning för sina alster.

Enligt mitt förmenande kunna och böra vi icke utan oro se den tid allt hastigare närma sig, då industrien och städerna äfven i vårt land vunnit en sådan utveckling, att, trots alla bemödanden i motsatt riktning, aflöningarna måste sänkas till det yttersta för de arbetare, hvilka der påräknat att finna sin utkomst, allra helst om någon utväg ej kan finnas att motverka den allt starkare inströmningen af för städernas och industriens arbeten alldeles icke lämpliga arbetare, hvilka såsom landtmän mången gång skulle slagit sig väl ut, men inom de yrken, hvaråt de egnat sig, sjelfva föra en bekymmersam tillvaro och dertill bidra att göra lifvet surt för verkligt skickliga förutvarande yrkesarbetare, men jag vågar tro, att denna oro blefve öfverflödigt, och att vi derjemte skulle kunna och få bibehålla de utvandrareskaror, hvilka i fjerran länder, ofta äfven der bland skog och vildmark under mödor och bekymmer, se möjlighet att förskaffa sig de egna hem och arbetsfält, som deras knappa tillgångar icke lemna dem utsigt att *under nuvarande förhållanden* här någonsin kunna förvärfva, om vi, som, lyckligare än de flesta af Europas öfriga länder, ega ofantliga sträckor af för odling tjenliga områden, begagnade den utväg, naturen synes anvisat oss, och sökte bereda så många af våra arbetare som möjligt tillfälle att på för dem antagliga vilkor och, på sätt de nog helst önska, nemligen med utsigt att med full eganderätt kunna besittas, förvärfva så pass mycken dels odlad, dels odlingsbar jord, att de, om ock genom träget arbete derå, skulle kunna försörja sig och sina familjer, hvarför, åtminstone i vissa delar af landet, icke torde erfordras så synnerligen mycket, att döma af de ringa behof våra nuvarande smärre jordbrukare visa och den förnöjsamhet de ådagalägga, trots de, för att finna sin utkomst, måste anstränga sig måhända trägnare än öfrige kroppsarbetare.

Enligt min tanke skulle sådan upplåtelse af jord lättast kunna låta sig verkställa derigenom, att kronodomänerna, i den mån de blifvit lediga från arrendatorer, och sedan för kronans räkning större, icke odlingsbara skogsplotter undantagits, sönderdelades i mindre gårdar, hvilka emot en på 40 à 50 år stäld afbetalning och på i öfrigt så billiga vilkor som möjligt försåldes till sådana personer, som antingen icke förut ega några hemman eller endast mycket små sådana, möjligen med förmansrätt för dem, hvilka innehafv fast anställning vid jordbruk samt der inhemtat erfarenhet och på samma gång bistått de förutvarande landtmännen, samt genom att hvarje år afsätta ett visst belopp att användas

till inköp och sönderdelning af större enskilda egendomar, då sådana för billigt pris kunna erhållas, hvarjemte med skäl torde kunna ifrågasättas, huru vida icke, på samma gång landets enligt min åsigt viktigaste intresse blefve tillgodosedt, presterskapets sannskyldiga bästa skulle främjas, derest de åt detsamma nu anslagna *jordbruken* blefve för ifrågavarande ändamål upplåtna, sedan lämpliga områden för boställshus och trädgårdar samt, der sådan finnes, möjligen husbehofsskog undantagits, emot det att försäljningsbeloppen användes till ecklesiastikstatens förmån, boställshusens underhåll, m. m. Att våra prester i allmänhet icke hafva synnerlig håg för jordbruksskötseln synes mig otvetydigt framgå deraf, att de allra fleste hafva sina jordbruk utarrenderade.

Kunde någon starkare inflyttning af *svensk jordbrukande befolkning* till nordligaste delarne af vårt land åstadkommas, vågar jag tro, det statens väl och bästa derigenom i hög grad skulle främjas, äfven om fritt upplåtande af odlingslägenheter och husbehofsskog på vissa vikor, samt bidrag från statsverket för upptagande af större vattenaflopp och vågar erfordrades för sådant ändamåls vinnande.

Jag tror mig veta, att såväl enskilda personer som ock en del föreningar i vårt land hufvudsakligen eller uteslutande fästa sig vid de ekonomiska resultaten inom jordbruket och därför, att de antaga, det större gods böra kunna skötas bättre och billigare än mindre gårdar samt därför ock lemna större inkomster, hårdt hålla på de förra. Huru vida detta deras antagande öfverensstämmer med verkliga förhållandet vågar jag ej afgöra, men vågar deremot påstå, att den trygghet i socialt hänseende, som en talrik bofast klass af mindre jordbrukare bereder ett land minst i vårt upprörda tidevarf i någon mån kan uppvägas af de bättre ekonomiska resultat, som ett och annat större landtbruk möjligen kan framvisa, hvarför det icke heller är likgiltigt, hvilka som ega den svenska jorden, endast de äro kapitalstarka, såsom det så lättvindigt ofta yttrades under tullstridens dagar, då man vågade hänsyfta på de sociala faror, allmogens ruinerande kunde komma att medföra. Dessutom torde väl erfarenheten hafva gifvit vid handen, att, då en mindre bemedlad person erhållit ett litet stycke mark, han i de allra flesta fall uppodlar och fruktbargör äfven sådana marker, som i andra händer finge ligga oanvända, och sådant, som man ju ser i alla bygder af vårt land, lemna ju ingen liten nationalvinst. Jag tror ock, att utsigten för våra arbetare att på för dem möjliga vilkor kunna erhålla »sitt eget» skulle sporra mången att till uppsättning af inventarier m. m. å detta inspara af sin arbetsförtjenst, sådant som annars användes till mindre nödiga ändamål, går till krogen och dylikt.

Man torde med skäl kunna ifrågasätta, huru vida statens väl och bästa bättre främjas genom de likt svampar uppstående aktiebolag, hvilka slå under sig ofantliga arealer af Sveriges jord, som sedan i många fall får ligga otillgänglig för odling, antagligen afsedd att tillförsäkra sina egare tillgång på skog. Att sådana bolag äfven bestå af utländingar gör förhållandet ännu betänkligare.

Att jag icke står ensam om min åsigt om hvad som bör göras för att allt mera fästa ett folk vid dess fädernesland, synes mig framgå deraf, att regeringen i Rumänien till 1889 års parlament framlade ett förslag i samma syfte som detta, hvilket förslag ock af representationen antogs; att Englands nuvarande regering i Irland allt mera börjat tillämpa det af mig här föreslagna sättet, hvilket ock redan nu vunnit underhusets bifall och dessutom med största ifver söker att utom Storbritanniens gränser förvärfva ofantliga kolonier för att uti dessa kunna bereda hem åt de massor af arbetsföra personer, som i hemlandet icke kunna finna sin utkomst, hvarjemte i Danmark föreningar lära uppstått med syfte att söka anskaffa jordbruk åt de s. k. »husmännen».

Vid de förslag, som flere gånger inom vår riksdag varit å bane att försälja mindre kronodomäner (hvilket ju ock delvis skett) har lämpligheten af en sådan åtgärd ifrågasatts därför, att dessa egendomar ansågos utgöra statens säkraste tillgångar. Jag medgifver villigt, att så äfven för närvarande är fallet, men anser, att vårt fosterland skulle just genom dessa egendomsars styckande förvärfva sig en för dess framtida bestånd och säkerhet emot såväl inre hvälfningar som främmande förtryck ännu mycket värdefullare egendom genom åstadkommande af några tusen nya sjelfegande bönder, hvilkas bördor statsmagterna i händelse af hårda år skulle vara i stånd att i början för tillfället lätta.

Stora gods komma väl kanske att i alla tider finnas, men icke kan jag finna, att landet skulle lida någon skada, derest deras storlek och antal åtminstone icke tilltoge, helst sedan å en stor del af dem arrendatorer och torpare utbyttis emot statkarlssystemet, hvilket väl icke är synnerligen egnadt att sprida lycka och förnöjsamhet. Torpare och arrendatorer äro väl i allmänhet i den ställning, att de böra intressera sig för landets förkofran vida mer än större delen af våra öfriga arbetare, men, oafsedt att de förres antal årligen synes aftaga, ehuru den odlade jordvidden ständigt ökas, lærer väl knappast rimligtvis kunna fordras, att de, som ofta på obestämd tid bruka jord, som icke är eller kan blifva deras, skola hysa samma intresse för landets välgång som de, hvilka, derest de på det här af mig föreslagna eller annat liknande sätt få sig ett eget jordbruk, vid hvarje verkstald afbetalning å den

skuld, hvori de till staten häftade, veta sig eller sina barn allt mera blifva egare af den jord, hvarå de nedlägga sina arbetskrafter.

Att mången fruktar tillväxten af de sjelfegande allmogemännens antal — arbetareagitorerna, emedan derigenom en mängd lättvunna byten skulle gå den ur händerna, och kanske flere, som ega mycket af denna verdens goda, därför att de möjligen tro sig befara, att allmogens starka tillväxt i en framtid skulle kunna komma att kringskära deras företrädesrättigheter — förefaller mig icke osannolikt; men, om man vid aktgifvande på de strömningar, som gå genom massorna i våra dagar starkare än någonsin tillföre, obetingadt får erkänna, att eganderättens och ordningens säkraste värn ligger just i vår bofasta befolkning, vore det då icke bättre och klokare, att, om ock endast af omtanke för eget väl, i tid göra sådana medgifvanden, som kunna stärka detta värn och derigenom hela statsbyggnaden, än att genom egennyttigt tillbakahållande få se magten förflyttad på sådana, som icke bruka taga minsta hänsyn till andras rättigheter, ehuru de både i tal och skrift vidt orda om dem?

Att för hvarje ny kris allt större skaror strömma under socialisternas och de andra upplösningsmännens fanor, måste sorgligt nog erkännas, hvarför ock det yttrande, Rysslands kejsare lärer fält till furst Bismarck, att »kanske nästa strider, de civiliserade staterna få att utkämpa, blifva inom dem sjelfva», torde vara fullt berättigadt, och otroligt förefaller mig ej, att de väldiga krigshärar, hvilka i vår tid mest af allt suga folkens »must och mærg» och till hvilkas pligt att upprätthålla lag och rätt så mången sätter sin lit, minst lika fort, som de dertill äro tillreds, kunna blifva bundsförvanter till dem, som, skyende allt som hindrar deras sträfvan att med hvilka medel som helst höja sig till magtens tinnar, under föregifvande att vilja främja »jemlikhet och broderskap», städse bemöda sig att uppegga sina medmenniskor till hat och våld mot allt bestående.

Att antalet jordegare i vårt land under 25 år eller åren 1855—1881 sjunkit från 6,5 till omkring 5,8 procent och sedan dess än ytterligare, på samma gång handverkare och icke i tjenst varande arbetare, hvilka år 1855 utgjorde 5,4 procent, 1880 stigit till omkring 7,5 procent af landets hela befolkning, synes mig visa, att jordbrukarnes antal relativt är i ständigt nedgående, ehuru i Sveriges 72,000,000 tunnland utmark ofantliga för odling tjenliga sträckor finnas. Att antalet egendomar med öfver 200 tunnland inegor, hvilka 1855 antagligen utgjorde 2,088, år 1880 vuxit till 2,557, deribland de ofantliga bruks- och skogsafverkningsbolags egendomar, som under senaste år bildats, synes mig

på ett tydligt sätt jäfva det ganska allmänt gängse antagandet, att de mindre egendomarnas antal tilltager på de störres bekostnad.

Den önskan, som först i våra dagar mera öppet framträdt, ehuru den nog funnits hos alla tiders menniskor, att kunna bestämma öfver sin tid och sina krafter samt att ega ett hem, som de kunna kalla sitt, och på hvilket de för egen och de sinas räkning kunna nedlägga sina arbetskrafter, lärer väl icke böra anses som ett ondt tidens tecken, ty med utsigt att i någon mån kunna förverkligas eggjar den menniskan till sådana ansträngningar, som hon i tjenst eller arbete hos andra ytterst sällan visar. Jag anser mig böra påstå, att ju mera bofast folk vår landsbygd eger, ju större afsättning inom landet för sina alster skola också våra fabriks- och industriidkare erhålla, åtminstone för så vidt vi fortsätta den nu inslagna vägen att skydda våra näringar, och i följd deraf tillfälle att aflöna sina arbetare väl, hvarigenom så väl en stor del af dessa som ock de, hvilka begagna de tillfällen, som kunna erbjudas att förvärfva egen jord, skola, äfven om någon ändring i vår gällande grundlag icke vidtages, erhålla politisk rösträtt. Visserligen är sant, att statsmagterna gjorde något för uppnående af här ifrågasvarande syftemål, då de beslutade försälja sådana kronodomäner i mellersta och södra Sverige, för hvilka arrendeafgiften icke öfverskrede 200 kronor, och sådana i de norrländska länen, som betingade ett 500 kronor understigande arrendebelopp, men då dessa hemman vid försäljning för kronans räkning skola betalas med det högsta pris, som å offentlig auktion kan erhållas, samt till fullo liqvideras inom 6 år, och köparen derjemte skall vara så qualificerad, att han kan anskaffa godkänd borgen för köpevilkorens fullgörande, torde härigenom föga hafva vunnits för tillfredsställandet af den stora, verkligen obemedlade befolkningens önsknningar i ofvanberörda afseende, och de, hvilka såsom köpare af dylik kronojord måste vara i stånd att afbetala kanske minst 1,000 kronor om året å sin egendom och dertill så solida, att de kunna anskaffa fullgod borgen för återstoden, *de* behöfva icke någon hjälp af statsmagterna och blifva ej deras handtlangare, hvilka synas vilja vända upp och ned på allt bestående; dertill ega de för mycket att förlora.

Att jag icke här vågar inlåta mig på att uppställa något bestämdt förslag om sättet för anskaffande af jord till mindre bemedlade personer, hvilka som skulle ega förmånsrätt att erhålla sådan, de garantier staten bör fordra till sin säkerhet, huru många frihetsår böra beviljas nybyggare, amorteringsårens antal, m. m., samt slutligen, huru förekommas skall, det sålunda upplåtna mindre jordbruk åter samman-

slås till större gods, det må ursäktas mig, men torde väl knappast böra förvåna, helst stora komitéer haft årslånga arbeten för utredandet af i min tanke vida mindre viktiga och svårlösta frågor än den, jag härmed ånyo vågat framlägga, hvarför jag ock vidhåller min åsigt, att Kongl. Maj:t, som bäst kan afgöra, huru vida en lösning af denna fråga har den vikt för fäderneslandets lugna utveckling, som jag hade den tillfredsställelsen att se 1890 års Andra Kammare och äfven, åtminstone i någon mån, 1889 års statsutskott tillmäta densamma, nog skall tillmötesgå en af Riksdagen gjord anhållan om erforderlig utredning, då Kongl. Maj:t torde vara i tillfälle använda för sådant ändamål dugliga förmågor.

Då stärkandet af den grundval, hvarpå vår statsbyggnad sedan uråldriga tider tryggt hvilat, Sveriges allmoge, åtminstone så mycket, att denna icke snart måtte utgöras af ett försvinnande fåtal bland landets öfriga samhällsklasser, enligt min tanke är det viktigaste och för oss *naturligaste steg till verkligt framåtskridande* som kan tagas, vågar jag, uppmuntrad af det beslut, Andra Kammaren fattade i denna fråga sistlidne riksdag, samt under den förutsättning, att Första Kammarens afslag å densamma endast härrörde från det formfel, som insmugit sig uti dess tillfälliga utskotts betänkande öfver ärendet, och ehuru andra frågor, afsedda att hejda eller möjligen leda de sociala strömningarna i vårt land, antingen föreligga eller snart äro att förvänta, ånyo vördsam hemställa,

det Riksdagen ville hos Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes låta utreda, huru vida icke genom statsmagternas försorg tillfällen kunde beredas dem bland våra mindre bemedlade och obemedlade samhällsmedlemmar, som sådant önska, att på vilkor, som gjorde det för dem möjligt, och hufvudsakligen å inom fäderneslandet ännu befintliga stora odlingsbara utmarker, bilda egna jordbruk, utan att statsverket derigenom blefve synnerligen betungadt, utom möjligen för väganläggningar och stora vattenafledningar.

Stockholm den 29 januari 1891.

P. M. Söderberg.